

شناسایی عوامل موثر بر مولفه‌های سرمایه اجتماعی در آموزش و پرورش به منظور ارائه مدلی جهت ارتقای آن^۱

ناهید سمنانی*

فریبا حنیفی**، اصغر شریفی***

چکیده

امروزه نقش انسان‌ها در توفیق تحقق اهداف سازمان‌ها و ارتقای سرمایه اجتماعی بسیار محرز می‌باشد، هدف اصلی این پژوهش نیز شناسایی عوامل موثر بر مولفه‌های سرمایه اجتماعی در آموزش و پرورش به منظور ارائه مدل علمی جهت ارتقای آن است. روش تحقیق در بخش کیفی به روش داده‌بنیاد و در بخش کمی از نوع پیمایشی است. از ۱۰۹۶ نفر جامعه آماری بخش کمی در سه سطح مدیران ارشد، میانی و اجرایی (مدارس) ۲۸۵ نفر نمونه، طبق جدول مورگان انتخاب شدند. ابزار تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته بوده که در قالب روایی همگرا و پایایی با ضریب ۰/۸۸۱ تایید شد. داده‌ها به صورت توصیفی و استنباطی مورد تجزیه تحلیل قرار گرفتند. از ۷۹ شاخص موجود ۶ عامل اصلی و ۱۳ مولفه شناسایی شد. در شرایط علی عامل هویت اجتماعی با ضریب (۰/۷۳۲)، در مقوله محوری عامل مشارکت اجتماعی با ضریب (۰/۶۵)، در شرایط زمینه‌ای عامل شبکه‌های اجتماعی با ضریب (۰/۶۹۴)، در شرایط مداخله‌گر عامل آسیب‌های اجتماعی با ضریب (۰/۷۴۳)، در راهبردها عامل آگاهی اجتماعی با

* دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و مشاوره، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن (نویسنده مسئول)، nahidsemnani@gmail.com

** استادیار دانشکده علوم تربیتی و مشاوره، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، a.hanifi95@gmail.com

*** استادیار دانشکده علوم تربیتی و مشاوره، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، drasharifi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۰۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۲۸

Copyright © 2018, This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

ضرب (۰/۶۹۹) و در پیامدها عامل مسئولیت اجتماعی با ضریب (۰/۶۹۲) در سرمایه اجتماعی تاثیرگذار هستند. با توجه به نتایج مدل دارای ساختار مناسبی است.

کلیدواژه‌ها: سرمایه اجتماعی، آموزش و پرورش، مدل، عوامل، کارکنان.

۱. مقدمه

بقاء و تداوم فعالیت‌ها در سازمان‌ها و نهادها به چگونگی عملکرد کارکنان بستگی دارد که بهره‌وری (efficiency) مطابق تعریف رابینز (Robbins) (۱۹۹۱:۶۷) شامل کارایی و اثربخشی، عملکرد است. عامل‌های زیادی در رشد و پیشرفت کشورها دخالت دارند و چنین برمی‌آید که بهره‌وری یکی از عمده‌ترین آنهاست. کشورهای مختلف هم‌اکنون برای بالا بردن تراز بهره‌وری ملی، صنعتی، بازرگانی و خدماتی خود تلاشی پیگیر دارند و می‌کوشند تا از راه ساز و کارهای کارآمد مدیریتی، سازمان خود را به بالا بردن تراز بهره‌وری یاری دهند (ساکی (Sackey)، ۲۰۱۰:۸۲).

تقویت سرمایه اجتماعی (social capital) در جامعه موجب ایجاد استحکام پیوندهای مرئی و نامرئی شده و حس مشارکت و اعتماد اجتماعی و بهره‌وری را در جامعه افزایش می‌دهد. سرمایه اجتماعی در عمل با بازگشت به متن اجتماع می‌کوشد تا با تحلیل رفتارهای فردی در پی حل مسائل جمعی باشد. و برای تحلیل، چاره‌ای جز رجوع به نقش روابط اجتماعی در تعیین رفتارهای فردی و جمعی ندارد و دلیل توجه و علاقه پژوهش‌گران برای توسعه سرمایه اجتماعی رابطه‌ای بین سطوح سرمایه اجتماعی و نتایج جمعی حاصل از آن می‌باشد (سیدی (Sayyadi)، ۲۰۱۰:۱۰۷). منظور از سرمایه اجتماعی انسجام درونی فرهنگی و اجتماعی جامعه، هنجارها و ارزش‌های حاکم بر تعاملات فی‌مابین مردم و نهادهایی است که این هنجارها و ارزش‌ها در آن تعبیه می‌شوند. سرمایه اجتماعی به منزله چسبی است که انسجام جوامع را تضمین می‌کند و بدون آن هیچ رشد اقتصادی یا بهزیستی انسانی میسر نمی‌شوند. فوکویاما (Fukuyama) (۲۰۱۵:۶۹) معتقد است که کوتاه‌ترین راه ایجاد سرمایه اجتماعی برای دولت‌ها از طریق تحصیلات است که سرمایه اجتماعی را برای افراد ایجاد می‌کند و آنان را به مشارکت در فعالیت‌ها و ارزش‌های مشترک برای حصول منافع مشترک در سایه ارتباطات سازنده قادر می‌سازد. ایده اصلی سرمایه اجتماعی این است که شبکه‌های اجتماعی سرمایه‌های

ارزش‌مند هستند، شبکه‌ها پایه‌ای برای انسجام اجتماعی بوجود می‌آورند و افراد را قادر می‌سازند تا با هم برای کسب منفعت مقابل همکاری کنند و لذا پیوندهای بین افراد سودمند هستند (الینگر و همکاران، ۲۰۱۳: ۱۲۹). بدون سرمایه اجتماعی پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی ناهموار و دشوار می‌شوند، ضعف و کمبود در میزان سرمایه اجتماعی نشان‌دهنده علائم بیماری و تهدید سلامت سازمان است و سازمانی که میزان سرمایه اجتماعی در آن به هر علتی کاهش یابد، در میان افراد و گروه‌های آن از هم‌گسیختگی و شکاف‌های عمیق به وجود خواهد آمد.

در میان نهادهای اجتماعی، آموزش و پرورش نهادی است بنیادین، زیرا آئینه تمام‌نمای دیگر نهادهای اجتماعی است و نقش اساسی از لحاظ اداره امور جامعه و تداوم بالندگی و بقای آن را بر عهده دارد. آموزش و پرورش سهم قابل‌توجهی از آموزش در کشور را به خود اختصاص داده است و با توجه به اهمیت و نقش آن به خصوص در بعدهای (اجتماعی، فرهنگی، سیاسی) جامعه ضروری است تا در جهت ارتقا و اعلاای سرمایه اجتماعی اقدامات اساسی صورت بگیرد. چون جامعه ما نیازمند کارکنانی است که بتوانند علاوه بر انجام وظایف عادی و روزمره خود بتوانند برای حل مسائل پیچیده‌ای که در اطرافیان‌شان وجود دارد، بیشترین تلاش و کوشش خود را ایفا نمایند و با کمترین هزینه‌های ممکن بالاترین بهره‌وری را داشته باشند. اگر سرمایه اجتماعی در ادارات آموزش و پرورش افزایش یابد پویایی در تمام ابعاد جامعه را به دنبال خواهد داشت و در تمامی عرصه‌های علمی، فرهنگی، اقتصادی، ورزشی و ... رشد فزاینده‌ای در دراز مدت را شاهد خواهیم بود (ناظم، صادقی، ۱۳۹۴: ۱۵۴).

غنی‌سازی سرمایه اجتماعی در آموزش و پرورش به عنوان موثرترین نهاد بعد از خانواده از کم‌هزینه‌ترین راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی است. حضور و انسجام بالای سرمایه اجتماعی کنش‌مندی و حمایت کارکنان را به همراه خواهد داشت که اثبات این مدعا را می‌توان در مولفه‌هایی چون پاسخگویی، اثربخشی دولت و بالطبع آموزش و پرورش و کیفیت نظام اداری و حاکمیت قانون مشاهده کرد. لذا جهت انسجام نیروها و رسیدن به اهداف بلند مدت آموزش و پرورش لازم است که برنامه‌ریزی لازم به‌منظور ارتقا کمی و کیفی سرمایه اجتماعی صورت گیرد. نظر به اینکه بررسی ادبیات نهاد آموزش و پرورش از موقعیت و جایگاه برجسته‌ای در برنامه‌ریزی‌های کشورهای

برخوردار است، دستیابی و پایدار سازی آن نیازمند مقدمات و زمینه های پیچیده ای بوده و آسیب پذیری یا زوال آن نیز معلول زمینه ها و عوامل متفاوتی است که صرفا با پژوهش های علمی قابل دستیابی است.

کاهش کارآمدی، افزایش فساد، تعارضات ساختاری، ضعف مشارکت جویی، کاهش رضایت شغلی، شکاف بین وضع موجود و وضع مطلوب، فزونی آسیب های اجتماعی، سیاسی کاری، سهل انگاری در حفظ سرمایه فیزیکی سازمان، استفاده نامطلوب از منابع مالی، کاهش احساس تعلق کارکنان به سیستم و... نمایانگر نزول کمیت و کیفیت سرمایه اجتماعی در آموزش و پرورش است که ضرورت پژوهش جهت جلوگیری از هدررفت انرژی و نیروی انسانی و ارائه راهکار جهت ارتقا سرمایه اجتماعی را موجب می گردد. ازسویی دیگر خلا انجام پژوهشی جامع با ارائه مدل علمی مناسب برای تبیین مفهوم سرمایه اجتماعی از چالشهای دیگر در این حوزه است. اهمیت پژوهش در این زمینه دست یابی به استراتژی های سودمندی در جهت کاهش هزینه ها، اتلاف وقت و استهلاک سرمایه انسانی، افزایش تعاملات رسمی و مشارکت جمعی، افزایش ارزش افزوده کارکنان، همسویی و هم افزایی کارکنان در راستای تحقق اهداف سازمان می باشد. از نتایج این پژوهش، سیاستگذاران برای تعیین سیاست مناسب در جهت تقویت سرمایه اجتماعی و اصلاح سیاست ها، مولفان کتاب نیز در راستای تدوین و بازنویسی کتب درسی براساس اهمیت سرمایه اجتماعی، معلمان و دانش آموزان با انجام رفتار مبتنی بر سرمایه اجتماعی و بازآموزی آن، ودانشجویان مدیریت آموزشی و علوم تربیتی در جهت پژوهشهای آتی خود می توانند استفاده کنند. وهمچنین دست اندرکاران آموزش و پرورش از راهکارهای افزایش سرمایه اجتماعی در بین کارکنان می توانند آگاه شوند و از پیشنهاد های حاصل از تحقیق در مسیر ارتقای کیفیت و کمیت سرمایه اجتماعی استفاده کنند.

در این پژوهش تلاش شده بارویکردی نوآورانه، عوامل موثر بر مولفه های سرمایه اجتماعی در آموزش و پرورش به منظور ارائه مدل علمی مناسب جهت ارتقای آن، شناسایی و نظامند شوند و به سوالات ذیل پاسخ داده شود: ۱-عوامل موثر بر مولفه های سرمایه اجتماعی در آموزش و پرورش کدامند؟ ۲-مدل مفهومی مناسب جهت بهبود سرمایه های اجتماعی در آموزش و پرورش شهر تهران کدام است؟ ۳-درجه تناسب مدل مفهومی ارائه شده چگونه است؟

۲. مبانی نظری

سرمایه اجتماعی یک مفهوم جمعی است که برخاسته از رفتارها، نگرش‌ها و استعدادهای فردی است و تعریف این مفهوم به طور آشکار و واضح دشوار است. در اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی روش‌های گوناگون تحقیق اعم از کمی و کیفی به کار گرفته می‌شود. سرمایه اجتماعی مفهومی چند بعدی با جنبه‌های سیاسی، مادی و ارتباطی است؛ از این رو نمی‌توان آن را تنها با یک شاخص اندازه گرفت. محققان برای تشریح سرمایه اجتماعی سطوح تحلیل متفاوتی را به کار می‌برند. بوردیو (Bourdieu) (۲۰۰۱:۲۴۷) در گروه اولین کسانی است که سرمایه اجتماعی را به طور سیستماتیکی تحلیل کرده و آن را به منزله منابع بالقوه یا بالفعل می‌داند که در شبکه‌ای از روابط کم و بیش نهادینه شده و دو جانبه ایجاد می‌شود. کلمن (Cloeman) نیز نظیر بوردیو برای سرمایه اجتماعی خصیصه ساختاری و تعاملاتی قائل بوده و معتقد است که کنشگر با عضویت در گروه و تعامل با سایر کنشگران، با رعایت اصول و قواعد مورد پذیرش در آن گروه و جلب اعتماد دیگران، به اطلاعات مورد نیاز دست می‌یابد و در فرایند کنش از حمایت جمعی برخوردار می‌شود. پوتنام در تفسیر سرمایه اجتماعی بر سه مؤلفه اصلی آن یعنی شبکه‌ها، هنجارهای همیاری و اعتماد اجتماعی انگشت گذاشته و بر این باور است که سه عنصر فوق، همکاری متقابل و هماهنگی برای منافع مشترک را تسهیل می‌کند. ناهاپیت و گوشال (Nahapiet & Ghoshal) (۲۰۱۷:۹۹) با رویکرد‌های سازمانی جنبه‌های مختلف سرمایه اجتماعی را در سه بعد: ساختاری، رابطه‌ای و شناختی جای می‌دهند. بعد ساختاری اشاره به الگوی کلی تماس‌های بین افراد دارد. یعنی شما به چه کسانی و چگونه دسترسی دارید؟ و بعد شناختی اشاره به منابعی دارد که فراهم‌کننده مظاهر، تعبیرها، تفسیرها و سیستم‌های معانی مشترک در میان گروه‌هاست. بعد رابطه‌ای توصیف‌کننده، نوع روابط شخصی است که افراد با یکدیگر به خاطر سابقه تعاملاتشان برقرار می‌کنند. مهمترین جنبه‌های این بعد عبارتند از: اعتماد، هنجارها، الزامات، انتظارات و هویت (ناهاپیت و گوشال، ۲۰۱۷:۱۱۴). فوکویوما منابع ایجادکننده سرمایه اجتماعی را در قالب چهار نوع هنجار رفتاری مبتنی بر تشریح مساعی تعریف می‌کند که شامل ساختارمندی‌های نهادی، خودجوش، برون‌زا و طبیعی است، هم‌چنین کارکرد اصلی سرمایه اجتماعی را تسهیل همکاری و مشارکت گروهی برای تحقق اهداف و منافع فردی و جمعی و کمک به توسعه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی می‌داند.

بر پایه بینشهای نظری متعدد در این حوزه، عامل‌های موثر بر سرمایه اجتماعی سازمان‌ها که بیش‌ترین فراوانی را داشتند به شرح ذیل می‌باشد:

اعتماد (trust) : پوتنام (Putnam) (۲۰۰۰:۶۶) معتقد است که اعتماد یکی از اجزای اصلی سرمایه اجتماعی است چرا که اعتماد، همکاری را تسهیل می‌کند و هرچه سطح اعتماد در جامعه‌ای بالاتر باشد احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود و خود همکاری نیز اعتماد ایجاد می‌کند، بنابراین اعتماد اجتماعی در جوامع مدرن و پیچیده از دو منبع مرتبط یعنی هنجارهای معامله متقابل (روابط متقابل) و شبکه‌ها - مشارکت مدنی ناشی می‌شود (پوتنام، ۲۰۰۰ به نقل از رضایی، شفیع زاده، ۲۰۱۲:۸۲).

شبکه‌ها (networks): لین (Lin) شبکه‌های اجتماعی را به عنوان تارهای درهم تنیده‌ای از روابط اجتماعی می‌داند که افراد را احاطه کرده‌اند در شرایط کاری و متقابل، بازدهی سرمایه اجتماعی چیزی نیست مگر تایید اعتماد، تسهیم اطلاعاتی، احترام به وعده‌ها و تعهدات و تاثیر توسط واسطه‌ها (لین، ۲۰۰۱:۱۲۴). کلمن عبارت شبکه را برای توصیف ابعاد سرمایه اجتماعی استفاده کرد. به نظر وی سرمایه اجتماعی را در بعد ساختار شبکه‌های اجتماعی می‌توان یافت. کلمن روشی را که طی آن شبکه‌ها از طریق گشودگی و پیوندهای چند گانه موجب ظهور انواع سرمایه اجتماعی می‌شوند را تشریح کرده است. از دیدگاه وی عبارتند از: تعهدات کانال‌های اطلاعاتی، اعتماد، هنجارها و تصدیق‌های موثر. یک شبکه پایدار عمیق و غنی از روابط و هنجارهای مشترک باعث تسهیل کسب اعتماد خودباوری و تسهیم دانش می‌شود (کلمن، ۲۰۰۱ به نقل از پارسا مهر، اسکندری‌نژاد، ۲۰۱۳:۲۶۳).

همکاری (cooperation): فوکویاما بیان می‌کند که سرمایه اجتماعی را به سادگی می‌توان به عنوان مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیر رسمی تعریف کرد، که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میان آنها برقرار است، در آن سهیم می‌باشند. اهداف مشترک انتظار بیشتر همیاری تعاون اعتماد و صمیمیت را می‌طلبد (کلمن، ۲۰۰۰ به نقل از فیروزبخت، تیرگر، ۱۳۹۶:۱۹).

هم‌بستگی جمعی (social unity): سرمایه اجتماعی به منزله چسبی است که انسجام جوامع را تضمین می‌کند و بدون آن هیچ رشد اقتصادی یا بهزیستی انسانی میسر نمی‌گردد.

شناسایی عوامل موثر بر مولفه‌های سرمایه ... (ناهد سمنانی و دیگران) ۱۰۳

بدون سرمایه اجتماعی جامعه به میزان زیادی دچار فروپاشی خواهد شد (فاین بن (Fine Ben)، ۲۰۰۸ به نقل از رضایی، شعبانعلی، ۱۳۹۴: ۱۲۵).

مشارکت داوطلبانه (voluntary participation): مشارکت های داوطلبانه در اثر توسعه ساختار فرصت ها و تعاملات اجتماعی بیشتر گروه های اجتماعی شکل می گیرد. هنجارهای بده و بستان اعتماد در نتیجه مشارکت داوطلبانه و فعال افراد در شبکه هاست (لی جی (Lee J)، ۲۰۰۸: ۶۱).

باتوجه به مبانی نظری و مباحثی که برای سرمایه اجتماعی طرح شده از میان افرادی چون بورديو، کلمن، ناهاپیت و گوشال، فوکویاما، پوتنام و لین نظریه ناهاپیت و گوشال اصلی ترین نظریه پرداز این حوزه برای این پژوهش مدنظر قرار گرفته است. بر این اساس اهداف اصلی تحقیق حاضر که ملهم آرا و نظریات ناهاپیت و گوشال می باشد عبارت است از: ۱- تعیین عوامل موثر بر مولفه های سرمایه اجتماعی در آموزش و پرورش ۲- ارائه مدل مفهومی مناسب سرمایه های اجتماعی در آموزش و پرورش ۳- تعیین درجه تناسب مدل مفهومی ارائه شده.

۳. پیشینه تجربی

فیروزبخت و تیرگر (۱۳۹۶) در مقاله "سرمایه اجتماعی محل کار و سلامت عمومی" دریافتند که سرمایه اجتماعی محل کار با افسردگی در ارتباط است. بیات و همکاران (۱۳۹۶) در "راهبردهای نقش سرمایه اجتماعی در تحکیم امنیت اجتماعی" دریافتند راهبردهایی مانند (توسعه مشارکت های مردمی، افزایش اعتماد عمومی، تقویت بهره برداری از سرمایه اجتماعی، تقویت نهادهای مدنی، تقویت فرهنگ) جهت ارتقای قابلیت های سرمایه اجتماعی در راستای تحکیم امنیت اجتماعی تدوین شده اند. عبدالشاه (۱۳۹۶) در "رهبری اخلاقی و تاثیر آن بر سرمایه اجتماعی در سازمان های خدماتی دولتی" نشان می دهد که با به کارگیری رهبری اخلاقی می توان برای اعضای سازمان، آینده مشترکی متصور شد که سبب ایجاد وحدت میان اعضای سازمان می شود و به تعامل سازنده و رابطه ای برد - برد میان اعضا می انجامد. ایمانی و همکاران (۱۳۹۶) در "بررسی تأثیر عدالت زبانی مدیران سازمان های دولتی بر سرمایه اجتماعی با میانجی گری اعتماد عمومی" بیان نمودند، مدیران سازمان های دولتی می توانند با رعایت عدالت زبانی در

سازمان و تقویت اعتماد عمومی، سرمایه اجتماعی سازمان را ارتقا دهند. دیهیم پور و میان‌داری (۱۳۹۶) در مقاله "بررسی نقش شفافیت سازمانی در توسعه سرمایه اجتماعی" نشان دادند که شفافیت سازمانی و ابعاد آن تاثیر معنا داری بر توسعه سرمایه اجتماعی می‌گذارند که موثرترین ابزار مبارزه با فساد اداری برای استقرار مدیریتی کارا و ایجاد جامعه ای پایدار به کار می‌رود.

سرگزی، خوش فر و کریمف (۱۳۹۰) با عنوان "تاثیر سرمایه اجتماعی در فرهنگ سازمانی در مراکز آموزش عالی دولتی و غیردولتی ایران (مورد استان گلستان)" نشان دادند سرمایه اجتماعی در مقایسه با فرهنگ سازمانی در سطح بالاتری قرار دارد که تقویت آن موجب افزایش بهره‌وری و کارایی در سازمان می‌شود و توانایی‌های بالقوه موجود به فعلیت تبدیل می‌گردند.

درپیشینه‌های خارجی، کارهینا (Karhinaa) (۲۰۱۹) تحت عنوان "آیا هویت فردی در سرمایه اجتماعی در اکراین تاثیر دارد" نتیجه گرفت سرمایه اجتماعی یکی از عوامل تعیین‌کننده سلامت اجتماعی است که بر عدالت و رفاه موثر که کاهش نابرابری جنسیتی و هویتی و درآمد در توزیع سرمایه اجتماعی در جامعه تاثیر می‌گذارد. الناکاریلو (Elena Carrillo) (۲۰۱۹) "شکل‌گیری سرمایه اجتماعی در خانواده" دریافت که عوامل خانوادگی مثل موقعیت مالی، میزان ارتباط با دیگران و فعالیت‌های اجتماعی والدین با میزان سرمایه اجتماعی تاثیر دارد. آلواریز (Alvariz) (۲۰۱۷) "سرمایه اجتماعی و سلامت خانواده، مرور منظم و هدایت مجدد" نشان داد که مولفه‌های سرمایه اجتماعی از جمله مشارکت، مسئولیت‌پذیری و تسهیم دانش در سطح کلان (منطقه‌ای، کشوری) و در سطح خرد (محل، محل کار، مدارس) در سلامت خانواده تاثیرگذار است. میسلی (Micelli) (۲۰۱۶) "سرمایه اجتماعی و سیاست‌های عمومی در زمینه‌های مشترک" نشان داد که برای دستیابی به منافع مشترک ارتقاء سرمایه اجتماعی حائز اهمیت است و سیاست‌پیشرو باید در جهت تقویت مولفه‌های موثر بر آن باشد که آموزش کارکنان مدنظر می‌باشد پژوهش الینگر (Elinger) (۲۰۱۳) "رابطه سرمایه اجتماعی با رفتار شهروند سازمانی، تعهد کارکنان و عملکرد سازمانی" دریافت که سرمایه‌گذاری بر روی سرمایه اجتماعی بر بهبود رفتار سازمانی، تعهد کارکنان و عملکرد آنان موثر است. افرای و ساچی (Afri & Sachi) (۲۰۱۰) در مقاله "تاثیر سرمایه اجتماعی بر عملکرد سازمانی" نتیجه گرفتند که سه بعد

اصلی سرمایه اجتماعی روابط متقابل، اعتماد و روابط نهادی رابطه مثبت و معنی داری با عملکرد سازمانی داشتند.

مرور مطالعات انجام شده داخلی و خارجی در این زمینه حاکی از آن است که دغدغه بازسازی و ترمیم مولفه های سرمایه اجتماعی در سازمانها در تمام مطالعات وجود داشته اما هر یک از پژوهش ها تعدادی از مولفه ها را بررسی کرده اند حلقه مفقوده ی آنها ارائه مدل علمی مناسب است و مدلی که بتوان از نتایج آن جهت بهسازی نیروی انسانی در رسیدن به اهداف آموزش و پرورش مورد استفاده قرار دهند، وجود نداشت. در مجموع پیشینه های موجود در این حوزه نشان می دهد که ابعاد زیر با فراوانی بالاتری در زمینه سنجش سرمایه اجتماعی در آموزش و پرورش به کار گرفته شده اند: اعتماد اجتماعی، شبکه اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، آگاهی و اطلاعات، مسئولیت پذیری اجتماعی، فرهنگ، خانواده، مشارکتهای سیاسی و اجتماعی. انجام این تحقیق و ارائه نتایج آن به آموزش و پرورش کاری نو و بدیع ارزیابی می شود از این رو در پژوهش تلاش می شود تا با به کارگیری طرحی متناسب، تبیینی نزدیک به واقع ارائه شود.

۴. روش تحقیق

روش پژوهش برحسب هدف توسعه ای؛ برحسب نوع داده، آمیخته (کیفی-کمی) از نوع اکتشافی؛ برحسب روش، توصیفی-پیمایشی بود. روش تحقیق در بخش کیفی، داده بنیاد و در بخش کمی، توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری در مرحله کیفی تعدادی از خبرگان آموزش و پرورش شهر تهران را شامل می شدند و در بخش کمی در سه سطح مدیران ارشد، میانی و اجرایی بودند که تعداد آنها ۱۰۹۶ نفر است که از این تعداد برای نمونه ۲۸۵ نفر به روش نمونه گیری خوشه ای و طبقه ای نسبی انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسش نامه محقق ساخته بود که در بخش کیفی پس از مطالعه عمیق مبانی نظری و پیشینه های تحقیق ابتدا سوالات مصاحبه تدوین شد و نتایج مصاحبه های اکتشافی نیز با کدگذاری (کدگذاری باز، انتخابی و محوری متون مصاحبه) طبقه بندی شدند. در مرحله کمی پژوهش با پرسشنامه انجام شد پرسشنامه ۷۹ گویه با طیفی ۱۰ گزینه ای داشت که در طیف ۱۰ گزینه ای تدوین شد. روایی پرسشنامه تأیید و پایایی آن با ضریب ۰/۸۸۱ تأیید شد و داده ها از طریق آمار توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شدند. برای سنجش برازش

مدل پیشنهادی از رویکرد تحقیق کمی به روش توصیفی - پیمایشی و نیز بر اساس تقدم اجرایی فرایند تحقیق، از مراحل روش تحقیق کیفی و سپس روش تحقیق کمی استفاده شد.

۵. یافته‌های تحقیق

داده‌های پژوهش با استفاده از روش داده‌بنیاد و تحلیل پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان با خبرگان، مطالعه عمیق مبانی نظری پیشینه تحقیقات انجام شده و اسناد مرتبط با موضوع تحقیق به همراه کدگذاری باز، محوری و انتخابی با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA مشخص شد که از میان ۷۹ شاخص (گویه) موجود، ۶ عامل اصلی و ۱۳ مولفه سرمایه اجتماعی را می‌توان در آموزش و پرورش شناسایی کرد که عامل هویت اجتماعی دربرگیرنده مولفه‌های خانوادگی، فردی و فرهنگی - عامل مشارکت اجتماعی دربرگیرنده مولفه‌های فعالیت‌های اجتماعی، فعالیت‌های سیاسی - عامل شبکه‌های اجتماعی دربرگیرنده مولفه‌های روابط اجتماعی، مناسبات اجتماعی - عامل آسیب‌های اجتماعی دربرگیرنده مولفه‌های هنجارهای اجتماعی، بی‌اعتمادی اجتماعی - عامل آگاهی اجتماعی دربرگیرنده مولفه‌های دانش اجتماعی، توسعه ارزشهای اجتماعی - عامل مسئولیت اجتماعی دربرگیرنده مولفه‌های انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی هستند که در جدول شماره ۱ سوالات پرسشنامه همراه با کدگذاری مشخص شده است.

جدول ۱. کدگذاری نهایی حاصل از تکنیک مصاحبه نیمه ساختاریافته

سازه	کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدمفهوم	مفاهیم	کد مصاحبه‌شونده
عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی	هویت اجتماعی	عوامل خانوادگی	MHF1	درآمد خانواده بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	I11, I16, I15, I11, I14
			MHF2	هزینه‌های خانواده بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	I13, I17, I112
			MHF3	توجه والدین به فعالیتهای فرزندان شان بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	I19, I16, I15, I11, I14
			MHF4	توجه والدین به فعالیتهای آموزشی و فرهنگی فرزندان بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	I19, I12, I18, I16

شناسایی عوامل موثر بر مولفه‌های سرمایه ... (ناهد سمنانی و دیگران) ۱۰۷

I12, I4, I2	شناخت والدین از دوستان و همکلاسی‌های فرزندان بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MHF5			
I10, I9, I1, I11, I3	توجه والدین به برنامه ریزی‌های مدرسه بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MHF6			
I12, I6, I10, I7, I2	حمایت اجتماعی والدین بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MHF7			
I11, I8, I1, I3, I5	سلامت روحی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MHP1	عوامل فردی		
I3, I1, I5, I10, I12	سلامت جسمی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MHP2			
I2, I6, I15, I7	نوع شخصیت اجتماعی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MHP3			
I4, I9, I10, I11, I5	سن افراد در جامعه بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MHP4			
کد مصاحبه شونده	مفاهیم	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی	سازه
I5, I1, I12	تحصیلات شهروندان در جامعه بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MHP5	عوامل فردی		
I11, I7, I10, I3, I9	نوع شغل افراد در جامعه بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MHP6			
I6, I3, I5, I12, I4	ترویج فرهنگ بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MHC1	عوامل فرهنگی	هویت اجتماعی	عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی
I10, I3, I2, I8, I7	رعایت قوانین در محیط آموزشی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MHC2			
I11, I9, I5, I4, I10	مصرف کالاهای ایرانی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MHC3			
I4, I8, I7, I6, I1	سرمایه گذاری فرهنگی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MHC4			
I8, I10, I4, I11	فعالیت‌های داوطلبانه در مناسبت‌های اجتماعی مانند اردوها و اعیاد بر سرمایه اجتماعی	MMS1	فعالیت‌های اجتماعی	مشارکت اجتماعی	
I1, I2, I11, I7, I10	شرکت در فعالیت‌های غیر رسمی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS2			

18, 17, 111, 118	انجام فعالیتهای انسان دوستانه در مدارس، بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS3			
16, 13, 19, 12, 17	فعالیت اجتماعی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS4			
11, 19, 13	مشارکت در کنشهای جمعی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS5			
15, 17, 19	برخورداری از احساس تعلق هنگام مشارکت بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS6			
کد مصاحبه شونده	مفاهیم	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی	سازه
12, 13, 14, 112, 18	توسعه روابط میان فردی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS7	فعالیتهای اجتماعی	مشارکت اجتماعی	عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی
110, 11, 112, 114	موفقیت در برقراری کنش با جمع بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS8			
19, 17, 18, 15	تقویت همکاری بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS9			
110, 17, 18, 14	میزان تقویت رفتار گروهی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS10			
110, 15, 11, 19	تشریک مساعی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS11			
11, 17, 13, 15	برقراری مشارکت غیر رسمی بین عناصر آموزشی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS12			
19, 12, 13	برقراری مشارکت رسمی بین عناصر آموزشی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS13			
13, 12, 11, 15, 18	بهاء دادن به پیوندهای کاری بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS14			
18, 112, 17, 110	پذیرش ارزش مشارکت بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS15			
110, 13, 111, 19, 14	تمرکز بر همیاری بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMS16			

شناسایی عوامل موثر بر مولفه‌های سرمایه ... (ناهد سمنانی و دیگران) ۱۰۹

کد مصاحبه شونده	مفاهیم	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی	سازه
17, 19, 15, 111	وجود امنیت قضایی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMP1	فعالیت‌های سیاسی	مشارکت اجتماعی	عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی
13, 19, 110, 16	اعتقاد به دموکراسی و استمرار آن بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMP2			
19, 18, 17, 14, 12	وجود امنیت سیاسی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMP3			
12, 111, 14, 13	مشارکت در تصمیم‌گیری بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMP4			
18, 12, 110, 17, 15	حضور فعالانه در مراسم‌های سیاسی مثل انتخابات بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMP5			
14, 17, 112, 110	حمایت‌های کیفی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMP6			
15, 13, 19, 112, 17	فعالیت سیاسی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMP7			
13, 16, 110, 111	حمایت اجتماعی از سیاست‌های اجتماعی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MMP8			
112, 16, 15, 14, 11	استفاده از برنامه‌های رسانه‌های جمعی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MNR1	روابط اجتماعی	شبکه اجتماعی	
110, 114, 12	احترام به مذاهب مختلف بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MNR2			
19, 15, 14, 13, 111	ساختار فرهنگی محیط آموزشی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MNR3			
کد مصاحبه شونده	مفاهیم	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی	سازه
110, 14, 112, 13	درک مشترک عناصر آموزشی درون شبکه اجتماعی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MNR4	روابط اجتماعی	شبکه اجتماعی	عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی
18, 17, 12	اشتراک عناصر آموزشی درون شبکه‌های اجتماعی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MNR5			

14, 18, 11, 13, 17	ارتباط افراد با خویشان بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MNR6			
15, 18, 110, 17, 13	رفتارهای اجتماعی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MNR7			
19, 18, 11, 13, 12	شرکت در فعالیتهای رسمی فرهنگی مانند اعیاد و عزاداری ها بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MND1	مناسبات اجتماعی		
14, 11, 13, 112, 15	اعتقاد به آداب و سنن محلی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MND2			
14, 15, 11, 16	ظرفیت پذیرش تفاوت های فردی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MCN1	هنجارهای اجتماعی	آسیبهای اجتماعی	
112, 18, 110, 18	پایگاه های اجتماعی مختلف مانند مدرسه و مراکز آموزشی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MCN2			
19, 12, 14	عدم پذیرش هنجارهای اجتماعی بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MCN3			

کد مصاحبه شونده	مفاهیم	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی	سازه
15, 12, 18, 111, 16	عدم حمایت اجتماعی مدیران از کارکنان بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MCB1	بی اعتمادی اجتماعی	آسیبهای اجتماعی	عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی
14, 13, 110, 11	عدم ثبات در رفتار بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MCB2			
111, 11, 112, 18, 110	بی اعتمادی در روابط بین افراد بر سرمایه اجتماعی	MCB3			
15, 18, 13, 12	اکتساب دانش بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAK1	دانش اجتماعی	آگاهی اجتماعی	
17, 18, 14, 16, 12	غنی بودن محتوای برنامه های درسی، بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAK2			
13, 110, 12, 111	اشتراک دانش بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAK3			
11, 12, 111, 17, 115	آگاهی از مدیریت بحران بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAK4			

شناسایی عوامل موثر بر مولفه‌های سرمایه ... (ناهد سمنانی و دیگران) ۱۱۱

19, 17, 16, 11	بکارگیری دانش توسط بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAK5			
I12, I3, I9, I2, I4	پذیرش هنجارهای مختلف بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAV1	نوسه ارزشهای اجتماعی		
I4, I10, I3	نگرشهای اجتماعی در موقعیتهای مختلف بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAV2			
19, 17, 15	احترام به قومیت‌های مختلف بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAV3			
کد مصاحبه شونده	مفاهیم	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی	سازه
15, I2, I8, I11, I6	عدم حمایت اجتماعی مدیران از کارکنان بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MCB1	بی اعتمادی اجتماعی	آسیبهای اجتماعی	عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی
14, I3, I10, I1	عدم ثبات در رفتار بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MCB2			
I11, I1, I12, I8, I10	بی اعتمادی در روابط بین افراد بر سرمایه اجتماعی	MCB3			
I5, I8, I3, I2	اکتساب دانش بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAK1	دانش اجتماعی	آگاهی اجتماعی	
17, I8, I4, I6, I2	غنی بودن محتوای برنامه های درسی، بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAK2			
I3, I10, I2, I11	اشتراک دانش بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAK3			
I1, I2, I11, I7, I15	آگاهی از مدیریت بحران بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAK4			
19, 17, 16, 11	بکارگیری دانش توسط بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAK5			
I12, I3, I9, I2, I4	پذیرش هنجارهای مختلف بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAV1	نوسه ارزشهای اجتماعی		
I4, I10, I3	نگرشهای اجتماعی در موقعیتهای مختلف بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAV2			
19, 17, 15	احترام به قومیت‌های مختلف بر سرمایه اجتماعی آموزش و پرورش	MAV3			

برای شناخت مدل مفهومی مناسب از آزمون تحلیل عاملی تأییدی و مدل معادلات ساختاری استفاده شد. هر یک از عوامل شناسایی شده مورد تحلیل عاملی تأییدی قرار گرفت که نتایج هر عامل جداگانه در جدول مختص به خود در زیر ارائه شده است.

جدول ۲ تحلیل گویه های عامل نقش هویت اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی

وضعیت گویه	بارهای عاملی	برچسب گویه	گویه		
تائید	۰/۷۱	MHF1	۱	عوامل خانوادگی	هویت اجتماعی
تائید	/۸۰	MHF2	۲		
تائید	۰/۸۷	MHF3	۳		
تائید	۰/۸۰	MHF4	۴		
تائید	۰/۵۹	MHF5	۵		
تائید	۰/۶۲	MHF6	۶		
تائید	۰/۶۱	MHF7	۷		
تائید	۰/۸۳	MHP1	۸	عوامل فردی	
تائید	۰/۸۷	MHP2	۹		
تائید	۰/۹۱	MHP3	۱۰		
تائید	۰/۸۷	MHP4	۱۱		
تائید	۰/۸۴	MHP5	۱۲		
تائید	۰/۸۶	MHP6	۱۳		
تائید	۰/۵۳	MHC1	۱۴	عوامل فرهنگی	
تائید	۰/۷۰	MHC2	۱۵		
تائید	۰/۷۶	MHC3	۱۶		
تائید	۰/۵۶	MHC4	۱۷		

نتایج جدول ۲ نشان می دهد که ۱۷ شاخص ارائه شده همه از لحاظ آماری معناداری هستند و بارهای عاملی آن در سطح بالایی قرار دارند بار عاملی بیشتر از ۰/۵۰ (در مدل استفاده خواهد شد) و تحلیل عاملی همه شاخص های این عامل را تایید تحلیل عاملی می کند. همچنین در بین شاخص های عامل نقش هویت اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی سوال با برچسب MHP3 بالاترین بار عاملی و سوال با برچسب MHC1 کمترین بار عاملی را دارد.

شناسایی عوامل موثر بر مولفه‌های سرمایه ... (ناهد سمنانی و دیگران) ۱۱۳

در بررسی نقش عامل مشارکت اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی باتوجه به جدول شماره ۳ این عامل توسط ۲۴ گویه اندازه‌گیری می‌شود برای این منظور ابتدا، آزمون تحلیل عاملی تأییدی، بر عوامل انجام شد. نتایج برآوردهای پارامتر استاندارد شده در جدول زیر مشاهده می‌شود.

جدول ۳ تحلیل گویه های عامل نقش مشارکت اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی

وضعیت گویه	بارهای عاملی	برچسب گویه	گویه		
تأیید	۰/۵۸	MMS1	۱۸	فعالیت‌های اجتماعی	مشارکت اجتماعی
تأیید	۰/۷۰	MMS2	۱۹		
تأیید	۰/۶۱	MMS3	۲۰		
تأیید	۰/۶۹	MMS4	۲۱		
تأیید	۰/۷۹	MMS5	۲۲		
تأیید	۰/۸۳	MMS6	۲۳		
تأیید	۰/۵۹	MMS7	۲۴		
عدم تأیید	۰/۴۹	MMS8	۲۵		
عدم تأیید	۰/۰۹	MMS9	۲۶		
عدم تأیید	۰/۱۸	MMS10	۲۷		
عدم تأیید	۰/۱۳	MMS11	۲۸		
عدم تأیید	۰/۱۶	MMS12	۲۹		
عدم تأیید	۰/۱۵	MMS13	۳۰		
عدم تأیید	۰/۰۵	MMS14	۳۱		
عدم تأیید	۰/۱۷	MMS15	۳۲		
عدم تأیید	۰/۱۷	MMS16	۳۳		
تأیید	۰/۵۴	MMP1	۳۴	فعالیت‌های سیاسی	
تأیید	۰/۵۷	MMP2	۳۵		
عدم تأیید	۰/۴۷	MMP3	۳۶		
تأیید	۰/۷۱	MMP4	۳۷		
تأیید	۰/۷۰	MMP5	۳۸		
تأیید	۰/۶۵	MMP6	۳۹		
تأیید	۰/۶۲	MMP7	۴۰		
عدم تأیید	۰/۴۶	MMP8	۴۱		

نتایج جدول ۳ نشان می دهد که از ۲۴ شاخص ارائه شده ۱۱ شاخص دارای بار عاملی کمتر از ۰/۵۰ هستند (در مدل استفاده نمی شوند) و از لحاظ آماری معنادار نیست و بقیه بالای ۰/۵۰ هستند و از لحاظ آماری معنادار هستند و برای حضور در مدل استفاده خواهند شد. همچنین در بین شاخص های نقش مشارکت اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی و سوال دارای برچسب MMS14 کمترین بار عاملی دارد.

در بررسی نقش عامل شبکه اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی این عامل با ۹ گویه اندازه گیری می شود برای این منظور ابتدا، آزمون تحلیل عاملی تأییدی بر روی عوامل انجام شد. نتایج برآوردهای پارامتر استاندارد شده در جدول زیر مشاهده می شود.

جدول ۴. تحلیل گویه های عامل نقش شبکه اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی

وضعیت گویه	بارهای عاملی	برچسب گویه	گویه	رابطه اجتماعی و شبکه اجتماعی
تائید	۰/۶۲	MNR1	۴۲	
تائید	۰/۷۴	MNR2	۴۳	
تائید	۰/۶۹	MNR3	۴۴	
تائید	۰/۶۸	MNR4	۴۵	
تائید	۰/۵۸	MNR5	۴۶	
تائید	۰/۵۹	MNR6	۴۷	
عدم تائید	۰/۳۹	MNR7	۴۸	
تائید	۰/۶۹	MND1	۴۹	مناسبات اجتماعی
تائید	۰/۷۶	MND2	۵۰	

نتایج جدول ۴ نشان می دهد که از ۹ شاخص ارائه شده ۱ شاخص دارای بار عاملی کمتر از ۰/۵۰ است (در مدل استفاده نمی شود و حذف می شود) و از لحاظ آماری معنادار نیست و بقیه بالای ۰/۵۰ هستند و از لحاظ آماری معنادارند و برای حضور در مدل استفاده خواهند شد. در بین شاخص های نقش شبکه اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی سوال دارای برچسب MND2 بالاترین بار عاملی و سوال دارای برچسب MNR7 کمترین بار عاملی دارد.

در بررسی نقش عامل آسیب‌های اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی این عامل با ۶ گویه اندازه‌گیری می‌شود برای این منظور ابتدا، آزمون تحلیل عاملی تأییدی بر روی عوامل انجام شد. نتایج برآوردهای پارامتر استاندارد شده در جدول زیر مشاهده می‌شود.

جدول ۵. تحلیل گویه‌های عامل نقش آسیب اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی

وضعیت گویه	بارهای عاملی	برچسب گویه	گویه		
تأیید	۰/۸۶	MCN1	۵۱	هنجار اجتماعی	آسیب اجتماعی
تأیید	۰/۷۲	MCN2	۵۲		
تأیید	۰/۵۵	MCN3	۵۳		
تأیید	۰/۹۱	MCB1	۵۴	بی‌اعتمادی اجتماعی	
تأیید	۰/۷۴	MCB2	۵۵		
تأیید	۰/۶۸	MCB3	۵۶		

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که ۶ شاخص ارائه شده همه از لحاظ آماری معناداری هستند و بارهای عاملی آن در سطح بالایی قرار دارند (بیشتر از ۰/۵۰ و در مدل استفاده می‌شود) و شاخص‌های این عامل همگی مورد تأیید تحلیل عاملی قرار می‌گیرند. در بین شاخص‌های عامل نقش آسیب اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی سوال با برچسب دارای بالاترین بارعاملی و سوال با برچسب MCN3 از کمترین بارعاملی برخوردار است.

در بررسی نقش عامل آگاهی اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی این عامل با ۸ گویه اندازه‌گیری می‌شود برای این منظور ابتدا، آزمون تحلیل عاملی تأییدی بر روی عوامل انجام شد. نتایج برآوردهای پارامتر استاندارد شده در جدول زیر مشاهده می‌شود.

جدول ۶. تحلیل گویه‌های عامل نقش آگاهی اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی

وضعیت گویه	بارهای عاملی	برچسب گویه	گویه		
تأیید	۰/۵۴	MAK1	۵۷	دانش اجتماعی	آگاهی اجتماعی
تأیید	۰/۶۲	MAK2	۵۸		
تأیید	۰/۷۴	MAK3	۵۹		
تأیید	۰/۸۳	MAK4	۶۰		

تائید	۰/۸۰	MAK5	۶۱	توسعه ارزش های اجتماعی
تائید	۰/۵۲	MAV1	۶۲	
تائید	۰/۸۹	MAV2	۶۳	
تائید	۰/۶۷	MAV3	۶۴	

نتایج جدول ۶ نشان می دهد که ۸ شاخص ارائه شده همه از لحاظ آماری معنادارند و بارهای عاملی آن در سطح بالایی قرار دارند (بیشتر از ۰/۵۰ و در مدل استفاده می شود) و شاخص های این عامل همگی مورد تایید تحلیل عاملی قرار می گیرند. همچنین در بین شاخص های عامل نقش آگاهی اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی سوال با برچسب MAV2 بالاترین بار عاملی و سوال با برچسب MAV1 کمترین بار عاملی را دارد.

در بررسی نقش عامل مسئولیت پذیری اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی، این عامل توسط ۱۵ گویه اندازه گیری می شود برای این منظور ابتدا، آزمون تحلیل عاملی تأییدی بر روی عوامل انجام شد. نتایج برآوردهای پارامتر استاندارد شده در جدول زیر مشاهده می شود.

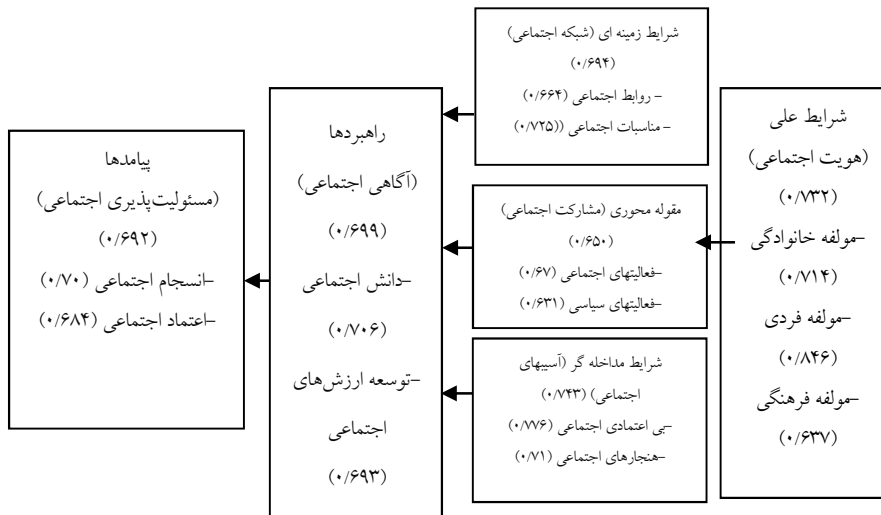
جدول ۷. تحلیل گویه های عامل نقش مسئولیت پذیری اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی

وضعیت گویه	بارهای عاملی	برچسب گویه	گویه	انجام اجتماعی	مسئولیت پذیری اجتماعی
تائید	۰/۵۴	MRA1	۶۵		
عدم تائید	۰/۳۳	MRA2	۶۶		
تائید	۰/۶۷	MRA3	۶۷		
تائید	۰/۶۵	MRA4	۶۸		
تائید	۰/۹۴	MRA5	۶۹		
تائید	۰/۷۰	MRT1	۷۰		
تائید	۰/۶۶	MRT2	۷۱		
تائید	۰/۷۲	MRT3	۷۲		
تائید	۰/۷۶	MRT4	۷۳		
تائید	۰/۶۲	MRT5	۷۴		
تائید	۰/۷۰	MRT6	۷۵		
تائید	۰/۶۳	MRT7	۷۶		
عدم تائید	۰/۰۹	MRT8	۷۷		
عدم تائید	۰/۱۳	MRT9	۷۸		

شناسایی عوامل موثر بر مولفه‌های سرمایه ... (ناهد سمنانی و دیگران) ۱۱۷

عدم تائید	-۰/۰۲	MRT10	۷۹		
-----------	-------	-------	----	--	--

نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد که از ۱۵ شاخص ارائه شده ۴ شاخص بار عاملی کم‌تر از ۰/۵۰ دارند و از لحاظ آماری معنادار نیستند و در مدل حذف می‌شوند و بقیه بالای ۰/۵۰ هستند و از لحاظ آماری معنادارند و برای حضور در مدل استفاده خواهند شد. همچنین در بین شاخص‌های نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در بهبود سرمایه اجتماعی سوال دارای برچسب MRA5 بالاترین بار عاملی و سوال دارای برچسب MRT10 کم‌ترین بار عاملی دارد.

شکل ۱. الگوی پارادایمی بهبود سرمایه اجتماعی در آموزش و پرورش شهر تهران بر اساس ضرایب بدست آمده از میانگین بار عاملی گویه‌ها

برای تعیین برازش مدل سوالات ۲۵-۲۶-۲۷-۲۸-۲۹-۳۰-۳۱-۳۲-۳۳-۳۶-۴۱-۴۸-۶۶-۷۷-۷۸-۷۹ بدلیل دارا بودن بار عاملی کمتر از ۰/۵۰ از تحلیل سوالات کنار گذاشته و برازش مدل بر اساس ۶۳ سوال بررسی می‌شود. به طوری که در صورت تائید برازش، الگوی بهبود سرمایه‌های اجتماعی در آموزش و پرورش شهر تهران تعمیم پذیر خواهد بود و می‌توان از آن استفاده کرد برای تائید مدل، معمولاً استفاده از ۳ تا ۵ شاخص کافی به نظر می‌رسد که در این پژوهش نیز برای ارزیابی نیکویی برازش تمام مدل‌ها از

معیارهای اشاره شده در زیر استفاده و عدد مربوط به هر یک از شاخص‌های RMSEA و CDI به تفکیک آورده شده است.

شاخص RMSEA این شاخص، ریشه میانگین مجذورات تقریبی است. شاخص RMSEA برای مدل‌های خوب کمتر یا برابر ۰/۰۵ است. مدل‌هایی که RMSEA آن‌ها ۰/۱۰ یا بالاتر باشد، برازش ضعیفی دارند.

شاخص‌های NDI و CDI شاخص NDI که شاخص بتلر-بونت نیز نامیده می‌شود، برای مقادیر بالای ۰/۹۰ مقبول و نشانه برازندگی مناسب مدل است. شاخص CDI بزرگ‌تر از ۰/۹۰ مقبول بوده و نشانه برازندگی مدل فوق است. در جدول زیر، مهم‌ترین و متداول‌ترین شاخص‌های برازش آورده شده است. همان‌گونه که در جدول دیده می‌شود، تقریباً تمامی شاخص‌ها کفایت آماری دارند. بنابراین، با اطمینان بسیار بالایی می‌توان دریافت محقق درباره این شاخص‌ها به برازش کامل دست یافته است.

جدول ۸. شاخص‌های برازش الگوی بهبود سرمایه‌های اجتماعی در آموزش و پرورش شهر تهران

ردیف	شاخص‌های برازندگی مطلق / نسبی	مدل نهایی برازش شده	معیار ارزیابی	نتیجه
۱	Chi – square/df	$(4017.45) = 4.985$	کوچکتر یا مساوی ۵	مناسب
۲	RMSEA	۰/۰۳۵۰	کمتر از ۰/۱	مناسب
۳	NFI	۰/۹۱	حداقل ۰/۹	مناسب
۴	NNFI	۰/۹۳	حداقل ۰/۹	مناسب
۵	CFI	۰/۹۷	حداقل ۰/۹	مناسب
۶	IFI	۰/۹۷	حداقل ۰/۹	مناسب
۷	RFI	۰/۸۶	حداقل ۰/۹	تقریباً مناسب
۸	SRMR	۰/۰۶۵	کمتر از ۰/۰۸	مناسب
۹	GFI	۰/۹۳	حداقل ۰/۹	مناسب
۱۰	AGFI	۰/۹۱	حداقل ۰/۹	مناسب
۱۱	NDI	۰/۹۵	حداقل ۰/۹	مناسب
۱۲	CDI	۰/۹۴	حداقل ۰/۹	مناسب

با توجه به جدول ۸ مشاهده می‌شود که آماره‌های برازش در سطح مقبولی قرار دارند و می‌توانند مدل برازندگی حداقلی را داشته باشند با توجه به مقدار جذر برآورد واریانس

خطای تقریب (RMSEA) که مقدار آن ۰/۰۳۵ شده است همچنین با توجه به جذر شاخص ریشه میانگین مجذور مانده‌ها (SRMR) که مقدار آن ۰/۰۶۵ است می‌توان نتیجه گرفت خطای مدل زیاد نیست. همچنین با توجه به سایر شاخص‌های برازندگی مطلق/نسبی مانند CDI، NDI، AGFI، GFI، RFI،IFI، CFI، NNFI،NFI مدل‌های دارای برازندگی مناسب، می‌توان نتیجه گرفت مدل بهبود سرمایه‌های اجتماعی آموزش و پرورش شهر تهران ساختار مناسبی دارد.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

براساس یافته‌ها و نتایج توصیفی تحقیق مشخص شد که از میان ۷۹ شاخص موجود، ۶ عامل اصلی و ۱۳ مولفه در ارتقای قابلیت‌های سرمایه اجتماعی تاثیرگذارند که به اختصار به تبیین هر یک از عوامل پرداخته می‌شود. جهت پاسخ به سوال اول پژوهش با استفاده از روش داده بنیاد و نرم‌افزار MAXQDA از میان ۷۹ شاخص (گویه) موجود، ۶ عامل اصلی و ۱۳ مولفه رامی‌توان شناسایی کرد: ۱-عامل هویت اجتماعی ۲-عامل مشارکت اجتماعی ۳-عامل شبکه‌های اجتماعی ۴-عامل آسیب‌های اجتماعی ۵-عامل آگاهی اجتماعی ۶-عامل مسئولیت اجتماعی که هر یک از عوامل به تفکیک تبیین می‌گردد. در تبیین عامل هویت اجتماعی می‌توان گفت که با تشکیل گروه‌های کاری و انجمن‌های اجتماعی مختلف که کارکنان با قرارگیری در آنها هویت مشترک پیدا کنند، بستر تلاش و همکاری‌های گروهی در آنها تقویت می‌گردد. به این ترتیب تعارضات موجود در کارکنان به وسیله عضویت در گروه کاهش یافته و آنها را تحت یک هویت اجتماعی، همگرا می‌سازد. این یافته با نتیجه پژوهش گوشال و ناهایت (۱۹۹۸)، فوکویاما (۲۰۰۷)، فیروزبخت و تیرگر (۲۰۱۷) و کارهینا (۲۰۱۹) همسواست. در تبیین عامل مشارکت اجتماعی می‌توان گفت که در بعد مشارکت، مدیریت درست و منطقی در سازمان موجب ایجاد مشارکت هدفمند کارکنان و در گام بعد، توسعه اعتماد ناشی از این مشارکت، در میان کارکنان بخش‌های مختلف سازمان صورت می‌گیرد. مشارکت و حضور کارکنان در عرصه‌های مختلف سازمان، احساس ایمنی آنها را افزایش داده و به مثابه ابزاری عمل می‌کند که به واسطه آن سرمایه اجتماعی و انسجام اجتماعی در سازمان ارتقاء می‌یابد. این یافته، با نتیجه پژوهش رهامی (۱۳۹۶)، گیوریان، دیندار فرکوش (۱۳۹۰)، آلوارز (۲۰۱۷)

و پوتنام (۱۹۹۵) همسو است. در تبیین عامل شبکه‌های اجتماعی می‌توان گفت که تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر تمایل کارکنان بر ایجاد تیم‌های رسمی و غیررسمی غیرقابل انکار می‌باشد. شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی توانایی افزایش اعتماد بین کارکنان را داشته و ارتباطات باز و همه‌جانبه کارکنان را متأثر می‌سازد و به آنها جسارت بیان آزاد اندیشه و افکار را می‌دهند. مدیران با ایجاد شبکه‌های ارتباطی و ارتباطات اثربخش بین اعضای گروه‌های رسمی و غیررسمی راه رسیدن به سرمایه اجتماعی را در سازمان هموار سازند. این یافته با پژوهش کلمن (۱۹۹۸)، (دیهم پورومیاننداری، ۱۳۹۶)، (سرگزی و سایرین، ۱۳۹۰) و میسلائی (۲۰۱۶) همسو است.

در تبیین عامل آسیب‌های اجتماعی می‌توان گفت که برقراری خطوط ارتباطی مشخص و محرمانه برای افشای انحرافات نظام اخلاقی در آموزش و پرورش، تقویت پایه‌های اعتماد بین افراد سازمان توسط مدیران و از سوی دیگر نظارت بر عملکرد و کنترل آن‌ها به منظور کاهش آسیب‌پذیری روابط، نقش موثری در بالا بردن اعتماد اجتماعی و در نهایت سرمایه اجتماعی سازمان دارد. یافته‌ای در خصوص رد یا تأیید این یافته، یافت نشد.

در تبیین عامل آگاهی اجتماعی می‌توان گفت که در بعد آگاهی‌های اجتماعی که خود از پیش شرط‌های ضروری و شکل فعال‌تر مسئولیت مدنی است، رشد نهادهای آموزشی و علمی و بسط انواع رسانه‌های نوشتاری و بصری، زمینه مشارکت بیشتر افراد سازمان و بسط آگاهی‌های آنها از وقایع زندگی روزمره شده و به هر اندازه میزان آگاهی‌های اعضا از اوضاع و احوال محیط بیرونی بیشتر باشد، احساس امنیت آنها بیشتر خواهد شد. برجسته‌کردن سطح آگاهی در ابعاد اجتماعی، از طریق آموزش‌های مختلف و رسانه‌ها و نیز توسعه آموزش کارکنان و افزایش میزان دانش و آگاهی‌های آنها و در نهایت ارتقاء سرمایه اجتماعی سازمان می‌شود که با پژوهش ویلیام (۲۰۱۵) همسو است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که به طور کلی به منظور ایجاد و ارتقاء سرمایه اجتماعی در سازمان، مدیران باید به فکر اجرای دیدگاه شبکه‌ای باشند. در این صورت شاهد تعارض کم‌تر، اعتماد بیشتر و افزایش هم‌افزایی و مسئولیت‌پذیری بیشتر در سازمان خواهیم بود. برای موفقیت در این زمینه نیاز به فرهنگ‌سازی پیرامون داشتن مشارکت و همکاری‌های لازم سازمان در خط مش‌های مشترک می‌باشد. از جمله بکارگیری فرهنگ تصمیم‌گیری تیمی،

گروهی، مشارکتی و شبکه‌ای که می‌بایست جایگزین روش‌های سنتی گردد. این یافته با نتیجه پژوهش عبدالشاه (۱۳۹۶)، ایمانی و همکاران (۱۳۹۶) همسو است. افزایش کارآمدی، کاهش فساد، رفع تعارضات ساختاری، مشارکت جویی، قدردانی از عوامل موثر در افزایش سرمایه اجتماعی هستند.

باتوجه به سوال دوم پژوهش در رابطه با ارائه مدل مناسب، مدل پارادایمی بهبود سرمایه‌های اجتماعی در آموزش و پرورش ترکیبی از عامل هویت اجتماعی شامل مولفه‌های خانوادگی، فردی و فرهنگی، عامل شبکه اجتماعی شامل مولفه‌های روابط اجتماعی و مناسبات اجتماعی، عامل آسیب‌های اجتماعی شامل مولفه‌های هنجارهای اجتماعی و بی‌اعتمادی اجتماعی، عامل آگاهی اجتماعی شامل مولفه‌های دانش اجتماعی و توسعه ارزشهای اجتماعی و عامل مسئولیت‌پذیری اجتماعی شامل مولفه‌های انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی است.

در رابطه با سوال سوم پژوهش، ساختار مدل ارائه شده با توجه به نتایج به دست آمده مشاهده می‌شود که آماره‌های برازش در سطح قابل‌قبلی قرار دارند و می‌توان نتیجه گرفت مدل، برازندگی حداقلی را می‌تواند داشته باشد و مدل بهبود سرمایه‌های اجتماعی در آموزش و پرورش شهر تهران دارای ساختار مناسبی است.

۱.۶ پیشنهادات کاربردی

تأکید بر ضرورت استقرار رویکرد مدیریت مشارکتی و طراحی منشور سرمایه اجتماعی سازمان‌ها، ایجاد مسئولیت اجتماعی و استفاده از این ظرفیت برای فراهم کردن فرصت توسعه فعالیت‌های مدنی و فعالیت گروه‌های داوطلبانه و رفع عوامل موثر بر طرد اجتماعی افراد و گروه‌ها. افزایش نظارت بر عملکرد نهادها برای ممانعت از فرصت‌های شکل‌گیری شبکه‌های فساد و سرمایه اجتماعی منفی، افزوده شدن پایش سرمایه اجتماعی و عملکرد فعالیت‌های مدنی به منظور ارزیابی نقاط قوت و ضعف سیاستها و راهبردهای ارتقای سرمایه اجتماعی در سازمان، پیشنهاد می‌شود.

پی‌نوشت

۱. مقاله حاضر برگرفته از پایان نامه دکتری است.

کتاب‌نامه

- ایمانی، عبدالمجید؛ صالح نیا، منیره؛ محمدی، فاطمه. (۱۳۹۶) "بررسی تأثیر عدالت زبانی مدیران سازمان های دولتی بر سرمایه اجتماعی با میانجی گری اعتماد عمومی (مورد مطالعه: ادارات کل استان خراسان جنوبی)"، فصلنامه پژوهش های مدیریت عمومی، دوره ۵، شماره ۱۷ بهار ۹۶، ۱۱۲-۱۳۳
- بیات، بهرام؛ کامکار، مهدی؛ عنایتی، لطفعلی. (۱۳۹۶) "راهبردهای نقش سرمایه اجتماعی در تحکیم امنیت اجتماعی"، فصلنامه امنیت ملی، دوره ۷، شماره ۲۵، ۱۴۹-۱۷۶
- دیهم پور، مهدی، میاندری، کمال (۱۳۹۶) "بررسی نقش شفافیت سازمانی در توسعه سرمایه اجتماعی"، مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۴، شماره ۲، تابستان ۹۶، ۲۰۷-۲۸۳
- رهامی، روح الله، (۱۳۹۶) "امنیت انسانی و سرمایه اجتماعی (شاخص های پیوند دهنده)"، مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۴، شماره ۲، تابستان ۹۶، ۲۴۳-۲۲۱
- رضایی، روح اله؛ شعبانعلی فمی، حسین؛ صلاحی مقدم، نفیسه (۱۳۹۴) "بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر عملکرد سازمانی در سازمان جهاد کشاورزی استان البرز". فصلنامه علوم تروج و آموزش کشاورزی ایران، دوره ۱۱، شماره ۲، ۱۲۱-۱۳۳.
- عبدالشاه، محمد (۱۳۹۶) "رهبری اخلاقی و تاثیر آن بر سرمایه اجتماعی در سازمان های خدماتی دولتی، مورد مطالعه سازمان ثبت اسناد و املاک تهران"، فصلنامه مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۲، شماره ۲، ۲۴۵-۲۶۴.
- فیروزیخت، مژگان و تیرگر، آرام. (۱۳۹۶) "سرمایه اجتماعی محل کار و سلامت عمومی" مجله آرگونومی، دوره ۵، شماره ۱، ۱۸-۲۵.
- محمدی، نعیم، ابراهیمی، مریم (۱۳۹۴) "بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر فرهنگ سازمانی کارمندان اداره آموزش و پرورش شهر کرمان"، مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۲، شماره ۴، زمستان ۹۶، ۵۴۷-۵۶۴
- ناظم، فتاح؛ صادقی، ام البنین، (۱۳۹۴) "ارائه الگوی ساختاری بهره وری براساس سرمایه اجتماعی و سرمایه فکری در آموزش و پرورش"، فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، دوره ۶، شماره ۲۲، تابستان ۹۴، ۱۴۷-۱۶۴.

شناسایی عوامل موثر بر مولفه‌های سرمایه ... (ناهد سمنانی و دیگران) ۱۳۳

حسن زاده ثمرین، قلی زاده، تورج (۱۳۹۳) " بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر یادگیری سازمانی". مجله مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۱، شماره ۱، پاییز ۱۳۹۳، ۱۰۱-۱۱۸.

خدادادکاشی، شعله، گودرزی، محمود. (۱۳۹۳) " بررسی ابعاد و مدل سرمایه اجتماعی در سازمانهای ورزشی". مطالعات مدیریت راهبردی و رفتار سازمانی در ورزش، سال اول، شماره ۴، زمستان ۹۳، ۱۱-۲۳.

گیوریان، حسن، دیندار فرکوش، فیروز، (۱۳۹۰) " بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و اثر بخشی معلمان، فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، سال ۵، شماره ۳، پاییز ۱۳۷۰، ۹۰-۱۴۵.

سرگزی، حسینعلی، خوش فر، غلامرضا، کریمف، موسی (۱۳۹۰) "تاثیر سرمایه اجتماعی در فرهنگسازمانی در مراکز آموزش عالی دولتی و غیردولتی ایران (مورد استان گلستان)" فصلنامه جامعه پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دوم، شماره ۱، تابستان ۱۳۹۰، ۵۱-۷۸.

- Alvarez EC. 2017. Family social capital and health - a systematic review and redirection. *Facultat de Ciències de la Salut Blanquerna*, Universitat Ramon Llull, Barcelona, Spain, 53, 60-72.
- Bourdieu, P. (2001). The forms of capital. In J.G. Richardson (Ed), *Handbook of theory and research for the sociology of peducation* (pp. 241- 258). New York: Greenwood Press
- Cloeman, J. S. (2008). Social capital in the creation of Human Capital *AJS*, vol 94, supplement.
- Lee J.; (2008). " Path toward democracy in south korea, social capital and democracy embedded in the citizens"; *Asian Survey*, Vol. 48, No. 4, 2008,.
- Ellinger, A., Findley Musgrove, C., Ellinger, A., Bachrach, D., Elmadağ Baş, A., and Wang, Y. (2013). Influences of organizational investments in social capital on service employee commitment and performance. *Journal of Business Research*, 66 (8), 124-133
- Elena Carrillo -Alvareza,, Ester Villalonga-Olivesb,d, Jordi Riera-Romanic, Ichiro Kawachid(2019). Development and validation of a questionnaire to measure family social Capital. 53(1-2), 173-184. journal homepage: www.elsevier.com/locate/ssmph. Contents lists available at ScienceDirect
- Ezio Micell & Alessia Mangialardo. (2016). social capital and public policies for commons: bottom up processes in public real estate property valorization. University of Padua, university IUAV of Venice. 38, 22-29.
- Fokoyama F ;(2015) *Trust : The social virtues & the creation of prosperity* ; New York :Free Press, 1995.

- Goldberg, V.P. (1980). "Relational exchange: economics and complex contracts". American behavioral scientist, 23 (3), 337- 352.
- Karhinaa,b, M. Erikssonc, M. Ghazinourd, N. Nga,(2019). What determines gender inequalities in social capital, 1(1): 36-45.
- McPherson KE.2013. The association between family and community social capital and health risk behaviours in young people: *an integrative review*. Institute for Applied Health Research. 48(4). 355-368.
- Nahapiet J., Ghoshal S.:(2017) "Social capital, intellectual capital & the organizational advantage"; Academy of Management Review ,Vol. 23, No. 2, 1998.
- Olamide Oluwabusola Akintimehin , Anthony Abiodun Eniola , Oluwatobi Joseph Alabi ,Damilola Felix Eluyela , Wisdom Okere , Emmanuel Ozordi. (2019). Social capital and its effect on business performance in the Nigeria informal sector. 108, 499–514. journal homepage: www.heliyon.com
- Ofori, D., and Sackey, J. (2010). Assessing social capital for organizational performance: Initial exploratory insights from Ghana. *Journal Organizations and Markets in Emerging Economies*, 1 (2), 71- 91.
- Parsamehr, M. Eskandari fard, A. (2013). Social trust and its relationship with social participation in the study: Yazd, *Social Science Quarterly*, 62, 285-253. (In Persian)
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: the collapse and revival of American community*, New York, London, Simon & Schuster.
- Rezaee,A.shafizade,R.shogi,B.(2012).study the relationship between social capital and organizational Entrepreneurship . *Entrepreneurship and Knowledge based business Administration Conference*. 1(1): 36-45. (in Persian)
- Sayyadi Golam Ali(2010).Study of Realationship between Social capital and organizational case study of Tehran university experts.M.A thesis, Tehran university. 23(1), 32–43. (In Persian)..